

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת קרח, תש"ע
מספר 865

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

חטאו של קורח

פרשת קורח עוסקת בניסיונו של קורח ועדתו למרוד במשה ובמנהיגותו, מרידה שהסתיימה בפעירת האדמה ובבליעתם אל פי התהום.

קורח השתייך לשבט לוי, ובמדרש נאמר שהיה מנכבדי העם והגדול בשבט לוי. הוא למד תורה מפי משה רבנו, לימד והדריך אנשים אחרים מישראל, וביכולת השכנוע שלו גרר אחריו רבים. היה פיקח, עשיר ומיוחס: "אמרו חכמים חכם גדול היה קרח ומטועני הארון" (במ"ר יח, ג), וחז"ל אף הגדירו אותו כבעל רוח הקודש שממנו יצא שמואל הנביא, ועל שמואל אמרו חז"ל שהיה שקול כנגד משה ואהרן.

קורח יצא חוצץ נגד משה, נגד מעמדו ונגד דרכו ותורתו בטענה שהואיל וכולם קיבלו תורה מסיני, הרי כל העם קדושים וראויים לאותה מידת קרבה אל הקב"ה: "פי כל-העדה כלם קדושים וכתובם ה" (טז:ג), ועל כן אין כל עדיפות למשה ואהרן על פני כל אחד אחר.

נוכח גדולתו של קורח תמהו חכמינו על מהלכיו (במ"ר ח):

וקורח שפיקח היה, מה ראה לשטות זו? אלא עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו, שמואל ששקול כמשה ואהרן ועשרים וארבע משמרות עומדות מבני בניו, שכולם מתנבאים ברוח הקודש: אמר אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני ואני אדום?! ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה ועומדין מהן. כלומר את קורח הכשילה רדיפת הגדלות שבו שלא ידעה שובע וגבולות. הוא רדף אחר ממון וכבוד. ומה העניין של העושר לכאן? ידוע שקורח היה עשיר מאוד. עושרו משמש יסוד לביטוי המליצי המוכר "עשיר כקורח", אלא שעושרו לא עמד לו, וסופו היה שנבלע בפי התהום. השאלה המתבקשת היא אם היה קשר בין עושרו לסופו.

הנטייה המיידית והאינטואיטיבית היא לקשר בין עושר למידות רעות ולראות בעושר מקור להשחתת המידות. אלא שאין הדברים כמשמעם. אמנם במדרשים מוצאים דברי גנות על עושרו של קורח ויחס שלילי למקור צבירתו שהיה כבר במצרים: "קרח היה ממונה לביתו של פרעה והיו בידי מפתחות האוצרות שלו" (במ"ר יח טו). עליו נאמר שהיה עושה לביתו ולנפשו שלא כמשה ואהרן שלא ניצלו גדולתם למען ביתם, אלא הקדישו את מרצם בשליחותם למען העם גם על חשבון האינטרס האישי שלהם. ועוד מסופר במדרש על מקורו הפסול של אותו עושר (במ"ר כב ז):

שני עשירים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם... קרח מישראל... ושניהם נאבדו מהעולם. למה? שלא היתה מתנתן מן השם, אלא חוטפין אותה להם.

משמעות הכתוב במדרש היא שמקור עושרו של קורח היה שלא ביושר, אך לא זו בלבד, אלא שהפסול מתמקד גם במחשבה הפסולה שהבעלות על העושר היא בידי אדם ולא בידי הבורא. ביסוד רדיפתו של קורח אחרי העושר הייתה המחשבה השגויה שכל אשר הוא משיג שלו הוא, ומכאן שייחס משמעות לא נכונה לצבירת כוח ועושר המנותקים מההשגחה.

במקרא ניתן למצוא יחס שלילי לעושר וראייה בו מקור לסכנות וסיבוכים רוחניים. בקהלת נאמר: "יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עֶשֶׂר שָׁמֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתּוֹ" (ה:יב), או בקשתו של שלמה המלך שידע רוב עושר: שְׁתִּים שְׁאֵלְתִי מֵאֵתָּךְ אֶל-תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּטָרְם אָמוֹת. שְׁוֹא וּדְבַר-כְּזָב הִרְחַק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וְעֶשֶׂר אֶל-תִּתֶּן-לִי הִטְרִיפֵנִי לְחֵם חֶקִי, פֶּן אֶשְׁבַּע וְכַחֲשֵׁתִי וְאִמְרַתִּי מִי ה' (משלי ל:ז-ט).

אבל יש במקורות גם יחס חיובי לעושר: במסכת שבת (צב ע"א) נאמר: "אין השכינה שורה אלא על חכם, גיבור ועשיר ובעל קומה". ובמקרא נאמר: "עֲטֹרַת חֲכָמִים עֲשָׂרָם" (משלי יד: כד); "עֲקֹב עֲנָה יֵרָאֵת ה' עֲשֵׂר וְכָבוֹד וְחַיִּים" (שם כב: ד); "הוֹן-וְעֲשֵׂר בְּבֵיתוֹ וְצַדִּיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד" (קייב: ג). מכאן שיש יחס דו-ערכי לעושר. אם כן, מה היחס הנכון כלפיו? האם העושר טוב או רע?

באה התורה ללמדנו כי אין פסול בעצם קיומו של העושר הנצבר בזכות מאמצו של אדם, שהרי מקורו הוא הבורא. בעושר כשהוא לעצמו יכולה להיות תועלת, אך הבעיה היא בהתייחסות לעושר ובשימוש הנעשה בו. השאלה היא אם הוא משמש אמצעי או מטרה. העושר הוא מניע חשוב בפיתוח יזמה אישית, הוא מנוף עיקרי וחשוב לקידום מטרות פרטיות שבאמצעותן מקודמות גם מטרות חברתיות וכלכליות. אך עושר ללא ערכים הוא כלי משחית. קיום המצוות והפנמת ערכי התורה יש בהם לספק את התוכן הערכי הדרוש לשליטה בעושר על ידי ערכים שתכליתם לגדור את תאוותיו של האדם ולהביאו לנהוג בעושרו בהתאם. כל זמן שהאדם יודע את מקומו מול בורא עולם, הרי העושר יהיה בעיניו אמצעי ולא מטרה, ובהכרח חשיבותו שלו כעשיר תקטן אל מול גדולת הבורא.

במדרש נאמר שהעושר משמש גם אמצעי לבורא לנסות בו את האדם (שמו"ר לא, ג):

אין בריה שאין הבורא מנסה אותה, העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים, ומנסה את העני אם יכול לקבל יסורין ואינו בועט... ואם עמד העשיר בנסיונו ועושה צדקות הרי הוא אוכל ממונו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא והבורא מצילו מדינה של גיהנום... אבל העשיר שעינו רעה, הולך הוא וממונו מן העולם הזה.

ניסיונות העוני והעושר הם מהקשים שבחיים, ונראה שניסיונו של העשיר כבד משל העני. העושר נותן אפוא הזדמנות לאדם לעמוד בניסיון ועל ידי זה להתקרב לבורא.

חטאו של קורח

קורח קידש את העושר והכבוד ללא ערכים גודרים ולכן לא ידע לרסן את גדולתו ולהציב עצמו ביחס נכון אל מול גדולת משה; מידותיו הושחתו. קיום תורת משה היה הכרחי לגביו ליציאת התוכן הערכי שהיה בו לרסן את ההשפעות השליליות של העושר. ביטחוננו בעושרו הטעה אותו לחשוב שהוא קדוש, ומעמדו כקדוש מובטח לו ללא קשר למעשיו וללא צורך בקיום המצוות.

טענתו של קורח "פִּי כָל-הָעֵדָה פְּלֹם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדֹּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל-קְהָל ה'" מדגישה את מעמדו של העם כעם נבחר יותר משהיא מדגישה את אחריותו של העם ואת העבודה והנטל המוטלים עליו בשל מעמדו. הנחה זו יש בה להוביל להידרדרות ולתפיסה מוטעית שבהיות העם נבחר הוא רכש מעמד נצחי שאינו ניתן לשינוי, וכל היחידים בו שקולים כנגד משה ואהרן. לכן אין צורך בהנהגה ואין צורך בבעלי תפקידים מנהיגותיים. התפיסה שכולם קדושים, ללא תנאי, מבטלת את הצורך במאמץ אישי של האדם להתקרב לבורא על ידי קיום המצוות, שהרי האדם כבר קרוב. לדידו של קורח, בני ישראל קדושים מעצם מהותם ולא בזכות מעשיהם. הקדושה כבר אינה בגדר מטרה להשגה אלא מציאות, ומי שמצוי במציאות זו אינו צריך להתאמץ להשגת הקדושה.

בעניין זה ידוע המדרש על האלמנה ובנותיה שבאו והתלוננו לפני קורח על הגזל שגזלו אותה מכוח תורת משה (ילקוט שמעוני, פרשת קרח רמז תשנ):

זה קרח שהיה מתלוצץ על משה ואהרן. מעשה כינס עליהם כל הקהל שנאמר "ויקהל עליהם קרח את כל העדה", התחיל לומר לפנייהם דברי ליצנות אמר להן: אלמנה אחת [היתה] בשכנותי ועמה שתי נערות יתומות, והיה להן שדה אחת, באה לחרוש, אמר לה משה: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו" (דב' כב: י), באת לזרוע, אמר לה: "שדך לא תזרע כלאים" (ויק' יט: ט), באת לקצור ולעשות ערימה, אמר: הניחו "לקט שכחה ופאה" (שם ט), באת לעשות גורן, אמר לה: תני תרומה, ומעשר ראשון ומעשר שני, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו... עמדה ומכרה את השדה ולקחה שתי כבשות כדי ללבוש גיזותיהן וליהנות מפירותיהן.

המדרש מדגים קִנטור המעיד על מניעיו הפסולים של קורח ועל מטרתו לחתור תחת משה ותורתו. במדרש מוצגת התורה כאילו תכליתה להכביד על העם כדי להעשיר את המנהיגים והכוהנים ולהיטיב עמם. כביכול המצוות לא ניתנו אלא כאמצעי לעשוק את העם ולנצלו.

עמדתו של קורח הושוותה לא פעם לעמדת הנצרות המבטלת את הצורך בקיום מצוות ורואה בכל אדם קדוש ונבחר, ולכן די לו שיצהיר על אמונתו כדי להבטיח את עתידו בגן עדן. לכן היו מדרשים שאמנם נאמרו על קורח, אך מצד תוכנם נראה שכוונו נגד הנצרות. ומסביר הגר"א (ספר הגר"א לרב מימון, קצא): "מדרשין רבים כווננו לנצרות והוסבו על קרח מאימת הצנזורה וכיוון שחטא קרח וחטא הנצרות דומים, בחרו חז"ל הסתרה זו". להדגמה מביא הגר"א את המדרש הזה שתוכנו אינו תואם את תקופת המדבר, אלא תקופה מאוחרת שבה היו שדות מעובדים וכלכלה מפותחת.

אם כן, לא רק הירותו של קורח החטיאה אותו אלא גם דרכו הייתה פסולה, שכן ההסתה פְּוֹנָה נגד דרכו האחרת של משה המדגישה את עבודת השם ואת הצורך בהתקדשות וברכישת מעמד הקדושה מתוך מאמץ ולא

על סמך ייחוס, כלשון הציווי בפרשת ציצית "לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-פְּלִ-מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֹא-לְהִיכֶם".
הכתוב יוצר קשר הדוק בין קיום המצוות למעמד הקדושה ומתנה את הקדושה בקיום המצוות.

מהות חטאו של קורח

האם רק משום שקורח חשב שלא כמשה נענש מבלי שעשה דבר? האם יש עונש על מחשבה? האם אדם אינו רשאי להטיל ספק או לבחור בדרך אחרת?

ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בעל "משך חכמה", מסביר שחטאם של קורח ועדתו לא היה שהטילו ספק בשליחותו של משה ובתפקידו – על זה היה נסלח להם, אלא שבגדולתם ידעו שמשה הוא שליחו של ה', ולכן מרדם היה בזדון. חז"ל מגדירים זאת: "אדם המכיר את בוראו ומתכוון למרוד בו".

כשאדם מעלה תהיות וספקות וטועה, מדובר בדרך כלל בטעות בתום לב. הוא טועה אך אינו כופר. אך אדם שיודע את האמת ויוצא נגדה הריהו כופר.

באשר לבני עדתו של קורח - מפרשים ראשונים ואחרונים אמרו על 250 בני העדה שהם הלכו שולל אחרי קורח. משמעות דבריהם שבני עדת קורח טעו לחשוב שכוונת קורח הייתה לשם שמים, אך למעשה טענתו הייתה על קיפוח כביכול; על מינוי שלא ניתן לו ואשר הגיע לו.

הבעת אי-אמון בשליחות משה

על קורח, דתן ואבירם נאמר שהיו אנשים גדולים במעלה וידעו את ה' ודרכיו, והשאלה היא מה עמד ביסוד חטאם. האם הטילו ספק בשליחותו של משה, או שמא ידעו את דבר שליחותו, ובמחשבה מכוונת פעלו להדחתו?

כאמור, אדם המטיל ספק בדבר הוא כטועה ואנוס בשל דמיונו, ואין לו שליטה בספקותיו. אבל כאשר אדם יודע ואין בלבו ספק, הרי פעולתו אינה טעות, ולכן מעשהו חמור יותר.

לא כן סובר הרמב"ם. בספרו "מורה נבוכים" הוא רואה באדם שטועה בעל חטא כבד מאוד, שכן לדעתו שכלו של האדם הוא אמצעי שניתן לו כדי להכיר את האמת, ואחריותו של האדם להפעיל את שכלו ולהתוודע לאמת. אם בכל זאת הוא מחטיא את האמת, משמע שלא השתמש בשכלו כראוי, ולכן הוא אחראי לכישלונו. היצרים והתאוות הנובעים מדמיונו, הם שמפריעים לאדם להשתמש בשכלו, אך הוא יכול להתגבר עליהם ולשלוט בהם.

הראי"ה קוק מביע דעה אחרת. באחת מאיגרותיו שבהן דן בבני דורו הצעירים שרחקו מעול תורה ומצוות קבע שאין לראות בהם אפיקורסים או כופרים בהיותם אנוסי הדור שרוח הזמן כופה עליהם השקפות ודעות שאין הם יכולים להתגבר עליהן.

עו"ד דניאל שמואלי

ביה"כ ע"ש ע"ג חללי אסון המסוקים

הדר גנים - פתח תקווה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>